

Kan iedereen meedoen?

Max Greyson

Koninklijk Conservatorium
Antwerpen

 AP HOGESCHOOL
ANTWERPEN

www.conservatorium.be

Kan iedereen meedoen?

Er wordt veel nagedacht over inclusie, zeker in het culturele veld. Er wordt veel gedaan, samengewerkt, geprobeerd, gefaald, geëvalueerd en heruitgevonden. Niettemin vergt het moed om een standpunt in te nemen. Inclusie en toegankelijkheid zijn emotioneel beladen woorden. Ze zitten in een omvangrijk spectrum aan connotaties en zijn intussen – helaas – ook uitgehold. De uitkomsten van het onderzoeksproject *De Woensdagen* zijn daarom geen instructies. Het zijn vragen, als model voor organisaties, gezelschappen en kunstenaars om de eigen interpretatie van inclusie te benoemen, te verhelderen en verder te ontwikkelen.

De Bachelor dansopleiding van het Koninklijk Conservatorium van Antwerpen (KCA) en onderzoeksgroep CORPoREAL verkennen de resonantie van inclusive practices. Ze streven naar een duurzame ontwikkeling en implementatie van toegankelijkheid binnen de opleiding en de danspodiumkunsten. De volgende stap in die ontwikkeling was het onderzoeksproject *De Woensdagen*, dat in 5 modules van workshopsessies over de loop van het academiejaar 2022-2023 werd gespreid. Voor elke module werd een externe expert uitgenodigd om met een mixed-abled groep van Bachelorstudenten (BA) en gastdancers te werken. Het project vertrok vanuit beweging en maakte verbinding met andere disciplines. De focus lag op artistieke ontmoeting en ontwikkeling. Inclusive practices vormden de krijtlijnen. Vragen als: 'Hoe dans ik met iemand die een andere

zintuiglijke perceptie heeft?', 'Wat is het om in een rolstoel te dansen?' etc.. waren deel van het proces, maar nooit het uitgangspunt voor het werk.

Als hoofdonderzoeker van *De Woensdagen* wisselde ik af tussen de rol van observator en deelnemer, om ten volle het proces te kunnen ervaren. Samen met Saïd Gharbi leidde ik de eerste module. Daarna kwamen Kinga Jaczewska, Quan Bui Ngoc, Lisa Nienhuis en Lisi Estaras en Elie Tass. Ze brachten hun eigen praktijk en netwerk van gastdancers binnen in de dansopleiding.

Het was een ambitieus project, dat studenten en gastdancers een procesgerichte omgeving wilde bieden en ruimte om vaardigheden te ontwikkelen die minder aandacht krijgen in de leerplannen. Daarnaast verkende het onderzoek ook mogelijkheden voor talentvolle dansartiesten met andere abilities, backgrounds, cultures, practices dan de gangbare dansstudent, om een Bachelor-dansopleiding te kunnen volgen op het KCA. Wat me als onderzoeker het meest dreef, was de intentie om toegankelijkheid als uitgangspunt te nemen en daarbij docenten en studenten (ook uit andere departementen) uit te nodigen, in de hoop dat de hele school doordrongen raakt van het idee dat inclusie essentieel is in kunstonderwijs (en in de samenleving). Naast de sessies zelf vond het onderzoek output in de verbinding met andere opleidingsonderdelen, zoals de solo site specific-performances en eindejaarsvoorstellingen.

Zo simpel kan het zijn

De eerste uitkomsten van *De Woensdagen* zijn principes die soms vanzelfsprekend lijken, maar dat allerminst zijn.

Interdisciplinair werken creëert een basis voor gelijkheid omdat de focus op creatie en uitvoering ligt en minder op de technische aspecten van uitvoerende podiumkunsten. Het verschil tussen non-disabled en disabled dansers wordt minder ervaren als een barrière wanneer de dansers worden uitgedaagd om te schrijven, spreken, acteren, etc, omdat de deelnemers samen een praktijk onderzoeken waar ze allemaal minder ervaring in hebben. Op dezelfde manier begint een groep van auteurs of dichters op een meer open en gelijkwaardige manier te creëren wanneer ze worden uitgedaagd om te bewegen. De groep beleeft samen het gevoel van ontdekking. In die zin is technische vaardigheid soms een barrière voor inclusie, omdat ze bij anders ontwikkelde artiesten een gevoel van minderwaardigheid kan teweegbrengen.

De focus op **creatie in groep** in plaats van op individuele opdrachten effent het pad voor ontmoeting en voor diepgaandere persoonlijke connectie tussen deelnemers, wat de toegankelijkheid enorm ten goede komt. Het voedt de alertheid van de deelnemers om sneller noden op te merken die misschien niet worden benoemd en het verlaagt de drempel om onopgemerkte noden te benoemen. Bovendien kan de workshopleider de focus meer op artistieke ontwikkeling en creatie leggen, omdat bepaalde aspecten van ontoegankelijkheid worden opgevangen door de groep zelf.

Meer individueel gerichte opdrachten kunnen faalangst in de hand werken en de groepsdynamiek ondermijnen.

Tijdens een van de modules werd een sessie overvleugeld door onzekerheden omdat de workshopleider zich specifiek richtte op de precieze uitvoering van een bepaalde choreografie. Er werd aan de groep verteld dat wie niet kon volgen (op vlak van techniek of uithouding) aan de kant plaats mocht nemen en observeren, wat voor velen aanvoelde als een vorm van exclusie. Het viel onmiddellijk op hoe - zowel bij de studenten als de gastdansers - sommige mensen zich isoleerden en anderen zich richtten op degenen die ze het langst kenden. De hechte groepsband die in eerdere sessies was gesmeed, verbrokkelde op korte tijd. Het is essentieel een evenwicht te zoeken in uitdaging voor de hele groep.

Naast creëren in groep is het **actief stimuleren van interactie en ontmoeting** een dankbare basis om toegankelijkheid op te bouwen. Tijdens een sessie vaak switchen van partner of groep (dat kan na elke opdracht maar ook op schijnbaar willekeurige momenten, of door de suggestie om te werken met de persoon die je het minst kent) verlaagt de drempel voor sociale interactie en kan ervoor zorgen dat mensen met minder zelfvertrouwen sneller over deze barrière heen raken.

Het **benoemen van de principes van de eigen lespraktijk** door een workshopleider zorgt voor helderheid en kan voorkomen dat mensen onzeker worden door de eigen in-

terpretatie van opdrachten of opmerkingen. Mensen met andere zintuiglijke-, geestelijke-, sociale- of bewegingsmogelijkheden lopen meer risico om zich in een positie van onmacht te schikken.

Een van de docenten benadrukte in haar module meteen dat ze de deelnemers vaak verbaal zou aansturen, maar dat het voor haar gold als 'input' en niet als 'feedback'. Op deze manier hoefden haar spontane opmerkingen niet begrepen te worden als: 'je doet niet wat ik van je verwacht,' maar als: 'ik observeer wat je doet en dat wekt deze impuls bij me op.'

Een **safe space** begint bij de kennismaking met de ruimte waarin een groep mensen samenwerkt. Licht, geluid, verluchting en vrije bewegingsruimte vormen de basis om creativiteit mogelijk te maken. Daarnaast is een heldere en open communicatie vitaal om te zorgen dat de (onvermijdelijke) conflicten, problemen of tekortkomingen snel aan de oppervlakte komen en kunnen worden aangepakt. Vaak gaan veiligheid en inclusie om de manier waarop we zelf omgaan met structurele en (soms onvermijdelijke) situaties van ontoegankelijkheid.

De afwisseling van **verbale en non-verbale** communicatie versterkt de boodschap. Niet iedereen heeft toegang tot talige inhoud om complexe opdrachten te begrijpen. Dit geldt niet enkel voor de workshopleider. Ook als deelnemers een verschillende taal spreken (letterlijk of qua register), hebben ze meer tijd nodig voor partner- en groepswork. Daarnaast is het bewegende lichaam een krachtig en eindeloos vindingrijk middel om verbale informatie te ondersteunen of zelfs een alternatief te zijn voor momenten waarin gesproken taal ontoereikend is.

Vertaling is de verantwoordelijkheid van de workshopleider, maar kan ook mee worden

opgevangen door de groep zelf. Het kan gaan om letterlijke vertaling voor anderstaligen, maar ook om de vertaling van complexe ideeën of technisch jargon naar een meer eenvoudige formulering. Mensen voelen zich niet altijd vrij om een uitleg te onderbreken wanneer ze iets niet hebben begrepen. Vaak genoeg polsen of iemand vertaling of hulp nodig heeft is essentieel.

Soms worden bepaalde opdrachten overmatig gecompliceerd in de zoektocht naar toegankelijkheid. Ervaren workshopleiders blijven hun denkbeelden, ideeën en opdrachten vertalen naar hun essentie en zoeken verschillende vormen om ze door te geven aan een diverse groep mensen. Deze vormen worden vaak aangereikt door deelnemers zelf.

Tijd is in een context van toegankelijkheid nog relatiever dan elders. In mixed-abled groepen is het van groot belang om een evenwicht te vinden in de uitdaging voor mensen met verschillende ervaringsniveaus en andere zintuiglijke-, geestelijke-, sociale- of bewegingsmogelijkheden. Het ritme van de deelnemers kan erg verschillen. Er zijn in de kunsteducatie al vele manieren ontwikkeld om dit op te vangen. Er bestaat echter geen universele plug-in aanpak. Een (consequente en duidelijke) beperking van werktijd voor opdrachten is voor de ene groep stimulerend en voor de andere verlamdend. De vrije invulling waarin je als workshopleider de groep laat wachten tot iedereen een bepaald resultaat heeft, kan ervoor zorgen dat sommigen van de groep zich niet uitgedaagd voelen en anderen bevriezen vanwege prestatiedruk. Wat tijdens *De Woensdagen* het meeste winst opleverde is om enerzijds nooit een volume aan de opdracht te koppelen (een choreografie mag altijd kort of lang zijn, een tekst moet geen bepaald minimum aan woorden of zinnen hebben, enz.) en anderzijds om opdrach-

ten in kleinere stappen op te delen zodat verschillende creatieritmes elkaar compenseren. De een creëert sneller beweging, de ander sneller tekst.

Binnen de sessie gaat het om de tijd die mensen krijgen om creatief te zijn, voor vertaling en voor pauzes. Tijd is echter ook van groot belang in het ontwikkelen van vaardigheden. Een dansduet tussen een rolstoelgebruikende danser en een able-bodied danser vergt voldoende tijd om elkaars bewegingstaal te leren begrijpen. Deelnemers moeten de tijd krijgen om de vereiste techniek en communicatie op te bouwen. Docenten moeten voldoende tijd krijgen om een transitie naar mixed-abled groepen te onderzoeken en hun praktijk ernaar te vormen.

Wanneer de focus op **het proces** ligt, zoals tijdens *De Woensdagen*, is het moeilijk om als workshopleider een concreet resultaat na te streven. Het gaat erom dat mensen zelf de meerwaarde van de ontmoeting inzien en ervaren. Uit de feedback van de deelnemers van *De Woensdagen* bleek dat sommige BA studenten pas in de loop van de sessies de omschakeling naar een procesgerichte instelling maakten, vermoedelijk omdat ze in hun opleiding vaak resultaatgericht moeten werken en denken.

Aan het einde van elke module vroegen we aan de deelnemers om op papier of in

een video een beschrijving te maken van het proces die qua vorm inhaakte op de inhoud. Een dag uit je leven, een denkbeeldige reis, een brief naar je toekomstige zelf of een gesprek met je spiegelbeeld. De beschrijving trachtte de lichamelijke ervaring van de module om te zetten in taal. Hier enkele quotes uit de verschillende brieven:

- 'Safe space that defends freedom, provokes inspiration and reflects creativity.'
- 'Ik werd wakker als een vraagteken en ging slapen als een kadootje.'
- 'I have wondered, I have not understood, I have not understood and yet done it, I have understood doing, I have done and I have stayed confused.'
- 'I have felt inside of something, I have felt outside of something, I have felt like I was the something.'
- 'I have connected to others in order to connect to myself.'
- 'How to feel excluded and happy at the same time.'
- 'All the material we worked on needed collaboration, empathy and compassion to be executed... that is very special considering the world we live in.'
- 'The work completely destroys "the me" and looks for "the us" in dance.'
- 'Thank you for these sessions, keep the kindness and the softness.'
- 'Run, fun, kiwi.'

Vier vragen

Aan de hand van observatie en participatie in de modules, interviews met de workshopleiders en de feedback van deelnemers stelde ik vier vragen op. Ze vormen een basis waarop organisaties, gezelschappen of individuele kunstenaars zichzelf voor, tijdens en na het (creatie)proces kunnen bevragen op vlak van toegankelijkheid. Het zijn richtvragen waarvoor geen eenduidige antwoorden bestaan. Ze bieden een model om de interpretatie van inclusie te benoemen en te verhelderen, en dienen als referentie voor al wie bij de werking betrokken is (intern of extern).

Vanuit welke visie ontwikkelen we onze inclusive practice en hoe verwezenlijken we haar?

Er is een enorme waaier aan denkbare drijfveren om een organisatie en werking toegankelijker te maken. Het kan voortkomen uit een persoonlijke betrokkenheid, een sociale, politieke, culturele en/of artistieke motivatie. Dat kan een diepe overtuiging van gelijkheid en rechtvaardigheid in de kunstsector en de maatschappij zijn. Een onderzoek naar toegankelijkheid kan het creatieve potentieel en de artistieke integratie van tools die normaal als hulpmiddelen worden ingezet uitdiepen (zoals audiobeschrijving, gebarentaal, enz.) en uit niet-conventionele vormen van lichamelijke en perceptie nieuwe perspectieven halen. Het zijn artistiek gedreven motieven die sociale inclusie teweeg trachten brengen. Helaas zijn er nog steeds organisaties, gezelschappen of kunstenaars die bij wijze van spreken 'inspiratie halen uit mensen met een beperking'. Hieruit spreekt geen visie, maar opportunisme, en het effect

ervan is jammer genoeg appropriatie en exclusiviteit. Inclusie betekent niet simpelweg werken met minder geprivilegieerde (groepen) mensen, het betekent gelijkwaardigheid in toegang. Een organisatie of gezelschap dat inzet op inclusie, moet ook ten volle geloven in de meerwaarde ervan. Het is van groot belang om toegang te geven aan ervaringsdeskundigen op elk (beslissings-)niveau. Vertrouwen in de werking kan pas ontstaan wanneer er representatie is. Wanneer een bestuursorgaan, directie en docententeam wit en able-bodied is, zal het een grote drempel zijn voor disabled artists en mensen met een migratieachtergrond om te geloven dat hun noden zullen worden herkend en erkend. Hetzelfde geldt voor de verdeling van middelen. Een organisatie die kiest voor toegankelijkheid, moet daarvoor ook relevante budgettaire keuzes maken. Het is onmogelijk om structureel inclusiever te worden zonder investeringen en zonder de (onderzoeks)tijd die zulke transitie nodig hebben.

Wat kunnen we onszelf en anderen beloven op vlak van inclusie, en wat niet?

Geïntegreerde toegankelijkheid begint bij een goed inzicht in de eigen werking, visie en ambities op vlak van inclusie. Het is erg moeilijk om op korte tijd structurele veranderingen in te bedden. Radicaliteit in de keuze om toegankelijker te zijn kan vooruitgang creëren, maar kan ook zorgen voor blind spots die het vertrouwen schaden en inclusie op de lange termijn op de helling zetten. Groepen mensen die, om welke reden dan ook, minder toegang hebben tot de cultuursector en het podiumkunstenonderwijs, hebben recht op een omgeving die

inclusief is vanwege de ervaring, toewijding en continue evaluatie van een organisatie of gezelschap. Dat betekent dat iedere betrokkene deze visie moet ondersteunen en uitdragen. Een vertrouwensband moet tijd krijgen om te groeien en er moet een wederzijds respect ontstaan, gedreven door open communicatie en de verzekering dat individuele noden kunnen worden benoemd en dat er rekening mee zal worden gehouden. De beloftes die je maakt bepalen in grote mate de verwachtingen van de doelgroep. Dat begint bij praktische zaken zoals rolstoeltoegankelijkheid, (gebaren)tolken, individuele begeleiding, duidelijke communicatie enz, en het omvat ook de ervaring en aanpak van de medewerkers. Daarom is het woord 'inclusief' soms te ruim om de beloftes die het impliceert waar te maken. Het is essentieel om concreet te verwoorden voor wie en hoe toegankelijkheid kan worden gegarandeerd. Het is mogelijk dat een organisatie veel ervaring heeft in toegankelijkheid voor blinden en slechtzienden, maar geen ervaring met dove mensen. Wanneer een organisatie geen toegankelijkheid kan beloven op een specifiek gebied of voor een specifieke doelgroep, is het des te meer van belang om dat op voorhand in kaart te brengen en te communiceren.

Is inclusie voornamelijk een middel of een doel?

Waar zit de kern van de activiteiten en ambities? Gebruik je het sociale aspect van inclusie om je artistieke praktijk te verrijken of gebruik je artistieke vormen om een sociaal doel te bereiken? Beide zijn evenwaardig en relevant en er is heel wat kruisbestuiving mogelijk, maar ze worden op een heel andere manier gerealiseerd. De podiumkunstensector draait op informele contacten en netwerken, waarbinnen verschillende circuits soms erg gescheiden zijn van

elkaar. Dat kan zijn op vlak van disciplines en regio's, maar ook op vlak van inclusie. Vooral in het VK (en de laatste jaren ook in heel Europa) bestaat er al een hele tijd de Disability Arts movement, een koepelterm voor organisaties en kunstenaars met een zogenaamde beperking die ijveren voor een structurele toegankelijkheid, eigenaarschap en een professionalisering van de op inclusie gerichte kunsten. De crossover met het reguliere circuit is niet altijd makkelijk te vinden. Hoewel steeds meer (grote) organisaties nadenken over hoe ze toegankelijker kunnen worden, zie ik in het Vlaamse kunstenveld weinig structurele verandering. Toegankelijkheid is vaak een verantwoordelijkheid van de communicatiedienst, terwijl de artistieke en zakelijke leiding in feite de visie zou moeten (uit)dragen. Er zijn simpelweg te weinig mensen in het werkveld die werkelijk geloven in structurele vormen van toegankelijkheid. Daarenboven halen we ervaringsdeskundigen vaak uit het buitenland en zijn velen van hen (net als ik) non-disabled. Dit hoeft niet problematisch te zijn, maar het mag niet in de weg staan van een gelijkheid in uitwisseling tussen de artistieke en sociale motieven en resultaten van inclusie.

Welk gesprek voeren we (vooraf) met docenten, studenten en gastartiesten?

Een visie op toegankelijkheid vertaalt zich ook in de keuze voor docenten en gastartiesten. Hun ervaring, expertise en artistieke praktijk kan zowel tijdens als na hun komst verrijkend zijn en resoneren binnen de structuur en werking. Daarom heeft een gesprek om elkaars visies en werkwijzen af te stemmen een grote toegevoegde waarde. De aanpak rond toegankelijkheid en de interpretatie ervan kunnen namelijk ver uit elkaar liggen. Daarenboven zijn er in het geval van podiumkunstonderwijs grote verschillen

tussen de verwachtingen van docenten, studenten en gastartiesten. Waar een student een workshop volgt binnen het kader van de opleiding en daarom misschien een vanzelfsprekendheid ervaart, heeft een gastartiest wellicht een heel andere motivatie om deel

te nemen. Een workshop(reeks) beginnen met het benoemen van de persoonlijke verwachtingen en noden (van zowel organisatie als deelnemers) kan helpen in wederzijds begrip en schept een kader waarin mensen zich persoonlijk betrokken voelen.

Over de auteur

Ik ben Max Greyson. Ik noem mezelf dichter, schrijver en theatermaker uit Antwerpen. Sinds ik in 2013 lid werd van het Un-Label Performing Arts ensemble uit Keulen, ben ik erg gedreven door artistiek onderzoek naar inclusie en artistieke vormen van toegankelijkheid. De laatste jaren voer ik artistiek onderzoek naar geïntegreerde toegankelijkheid voor blinden en slechtzienden en ik

werk, naast mijn werk als solo auteur, haast uitsluitend in producties en projecten met mixed-abled groepen. Ik zoek naar manieren om de principes van inclusie toe te passen op mijn eigen praktijk als podiumkunstenaar en coach. Mijn uitgangspunt is de ontwikkeling van methoden en tools om toegankelijkheid te benaderen als een motor voor creativiteit in de podiumkunsten.

the body of the (teaching) artist is present